

Семенов Олексій Сергійович

*аспірант відділу економічного регулювання природокористування
ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»*

Semenov Oleksiy

*Postgraduate Student of the Department of Economic Regulation of Nature Management,
SO «Institute of Market and Economic & Ecological Researches of NAS of Ukraine»*

ORCID: 0009-0004-1745-4698

DOI: 10.25313/2520-2294-2025-12-11784

«БЛАКИТНІ» ОБЛІГАЦІЇ ЯК ФІНАНСОВО- ЕКОНОМІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ТА ІНШИХ СЕКТОРІВ БЛАКИТНОЇ ЕКОНОМІКИ

BLUE BONDS AS A FINANCIAL AND ECONOMIC TOOL FOR RECOVERY AND DEVELOPMENT OF TOURISM AND OTHER SECTORS OF THE BLUE ECONOMY

Анотація. Вступ. Актуальність дослідження спричинена необхідністю посилення фінансового інструментарію економіко-екологічного відновлення України, передусім тих секторів національного господарства, що мають прямий зв'язок із навколишнім природним середовищем, який на півдні країни трансформується в галузево-територіальну площину (при)морської економіки, зокрема туристичний сектор. Йдеться про «блакитне» фінансування як потужний інструмент як у цілому процесів відновлення та стійкого розвитку, так і блакитного та зеленого зростання, призупинених через російську війну проти України. Блакитні облигації, втілені в підходи 'building back blue' мають стати важливою інституційно-інструментальною складовою відновлення та подальшого розвитку блакитного туризму та інших сталих секторів (при)морської економіки України.

Мета. Мета дослідження полягає в обґрунтуванні та розробці пропозицій щодо «блакитного» фінансування туризму та інших прямо чи опосередковано пов'язаних із ним секторів економіки приморських територій України. Основні завдання дослідження: розкрити сутність і особливості «блакитних» облигацій як інструменту фінансування в межах відновлення та подальшого розвитку туризму та інших секторів блакитної економіки; розробити пропозиції фінансовим інституціям в Україні щодо «блакитного» фінансування цих секторів.

Матеріали і методи. В роботі використані матеріали нормативних і законодавчих документів України та міжнародних організацій, що висвітлюють, з одного боку, питання стратегічного розвитку туризму та інших секторів економіки морських і приморських територій, а з іншого – фінансово-економічного забезпечення відновлення та розвитку цих територій, із урахуванням впливу російської війни на українську економіку.

Методологію дослідження складають: метод порівняльного аналізу (при визначенні переваг блакитних облигацій як інструменту фінансування в межах відновлення та розвитку секторів блакитної економіки), доповнений тематичним аналізом світового досвіду впровадження цього інструменту; аналізу та синтезу і логічного узагальнення результатів – при формулюванні та описі пропозицій щодо блакитного фінансування відновлення природного середовища і розвитку туризму та інших секторів економіки приморських територій в Україні.

Результати. В статті, по-перше, обґрунтовані підходи до активізації «блакитних» облигацій як інструменту фінансування в межах відновлення та подальшого сталого розвитку туризму та інших секторів блакитної економіки, зокрема на основі аналізу зіставлення сфери блакитного фінансування та сфери застосування принципів зелених облигацій і відповідно до Керівного документу із блакитного фінансування IFC. По-друге, запропоновані певні положення щодо «блакитного» фінансування туризму та інших сталих секторів блакитної економіки в Україні, зокрема щодо: долучення України до активної підтримки Світовим банком цілісного підходу до блакитної економіки в прибережних і морських районах країни; орієнтування на можливості застосування широкого спектру фінансових інструментів, а також залучення широкого кола фінансових установ і посередників при обґрунтуванні вибору та пріоритетності фінансування «блакитних» проєктів;

використання ключових показників ефективності (КПІ) для розвитку блакитного туризму та інших сталих видів економічної діяльності, пов'язаних із блакитними облігаціями тощо.

Перспективи. Подальші дослідження будуть спрямовані на формування системи фінансово-економічних та інших показників функціонування та розвитку блакитного туризму та пов'язаних із ним економічних галузей в Україні, що дозволить більш системно підійти до обґрунтування релевантних прикладних управлінських рішень.

Ключові слова: блакитна економіка, блакитне фінансування, відновлення та розвиток, економіка блакитного туризму, Україна.

Summary. Introduction. The relevance of the study is caused by the need to strengthen the financial tools for the economic and environmental recovery of Ukraine, primarily those sectors of the national economy that have a direct connection with the surrounding natural environment, which in the south of the country is being transformed into the sectoral and territorial plane of the maritime economy, in particular the tourism sector. We are talking about “blue” financing as a powerful tool both in the overall processes of recovery and sustainable development, and in blue and green growth, suspended due to the Russian war against Ukraine. Blue bonds, embodied in the ‘building back bluer’ approach, should become an important institutional and instrumental component of the recovery and further development of blue tourism and other sustainable sectors of the maritime economy of Ukraine.

Purpose. The purpose of the study is to substantiate and develop proposals for “blue” financing of tourism and other directly or indirectly related sectors of the economy of the coastal territories of Ukraine. The main objectives of the study are: to reveal the essence and features of “blue” bonds as a financing instrument within the framework of the restoration and further development of tourism and other sectors of the blue economy; to develop proposals for financial institutions in Ukraine for “blue” financing of these sectors.

Materials and methods. The paper uses materials from regulatory and legislative documents of Ukraine and international organizations that highlight, on the one hand, the issues of strategic development of tourism and other sectors of the economy of marine and coastal areas, and on the other hand, the financial and economic support for the restoration and development of these territories, taking into account the impact of the Russian war on the Ukrainian economy.

The research methodology consists of: the method of comparative analysis (when determining the advantages of blue bonds as a financing instrument within the framework of the restoration and development of blue economy sectors), supplemented by a case study in implementing this instrument; analysis and synthesis and logical generalization of results – when formulating and describing proposals for blue financing for the restoration of the natural environment and the development of tourism and other sectors of the economy of coastal areas in Ukraine.

Results. The paper, firstly, substantiates approaches to activating “blue” bonds as a financing tool within the framework of the recovery and further sustainable development of tourism and other sectors of the blue economy, in particular based on an analysis of the comparison of the scope of blue financing and the scope of application of the principles of green bonds and in accordance with the IFC Blue Finance Guidance Document. Secondly, certain provisions are proposed regarding “blue” financing of tourism and other sustainable sectors of the blue economy in Ukraine, in particular regarding: the inclusion of Ukraine in the World Bank’s active support for a holistic approach to the blue economy in the coastal and marine areas of the country; focusing on the possibilities of using a wide range of financial instruments, as well as involving a wide range of financial institutions and intermediaries when justifying the choice and priority of financing “blue” projects; the use of key performance indicators (KPIs) for the development of blue tourism and other sustainable types of economic activity related to blue bonds, etc.

Discussion. Further research will be aimed at forming a system of financial, economic and other indicators of the functioning and development of blue tourism and related economic sectors in Ukraine, which will allow for a more systematic approach to substantiating relevant applied management decisions.

Key words: blue economy, blue finance, recovery and development, blue tourism economy, Ukraine.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження спричинена необхідністю посилення фінансово-інструментарію економіко-екологічного відновлення України, передусім тих секторів національного господарства, що мають прямий зв'язок із навколишнім природним середовищем, який на півдні країні трансформується в галузеву-територіальну площину (при)морської економіки, зокрема туристичний сектор. Йдеться про «блакитне» фінансування як потужний інструмент як у цілому процесів відновлення та стійкого розвитку, так і блакитного та зеленого зростання, призупинених через російську війну проти України. Так, у 2021 році, за інформацією від Держенергоефективності

[26], в Україні відбувався пошук пілотних проєктів, переважно на муніципальному рівні, з попередньою розробкою програм із пріоритетністю енергетичної складової та сфери поводження з відходами, для запуску ринку «зелених» облігацій, потенціал якого оцінений у 36 млрд. дол. до 2030 року. Для посилення інституційного забезпечення відповідних процесів розроблено Концепцію запровадження та розвитку ринку зелених облігацій в Україні [28]. Поряд із цим, в останній редакції Принципів зелених облігацій Міжнародної асоціації ринків капіталу (ІСМА) [9] включені варіанти проєктів, що згідно з критерієм адаптації до кліматичних змін можуть містити пропозиції щодо блакитно-зеленої інфраструктури.

Також у додатках до цих принципів уперше з'явилися «блакитні» облигації, як різновид зелених облигацій, пов'язаних зі стійким використанням природних ресурсів моря та релевантною діяльністю в межах туризму, транспорту та портів, а також деяких інших секторів блакитної економіки.

«Блакитний — це наступний зелений для сталого фінансування». Ринок блакитних облигацій 2024 року порівнюється з ринком зелених облигацій 10–15 років тому. Станом на кінець 2024 року ринок зелених облигацій оцінюється приблизно в 2 трлн. дол.; порівняно з цим ринок блакитних облигацій набагато менший, лише близько 5 млрд. дол., але він знаходиться на порозі стрімкого зростання в світі та зокрема в Європі. Важливим є економічний аргумент — блакитні облигації можуть фінансувати будь-що: від біорізноманіття та збереження морської природи і розвитку сталого морського і приморського туризму — до проєктів, спрямованих на запобігання надмірному вилову риби чи очищення пластику [4]. «Блакитне» фінансування, втілене в підході 'building back bluer' [1] має стати важливою інституційно-інструментальною складовою відновлення та подальшого розвитку блакитного туризму та інших секторів (при)морської економіки України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження стратегічного еколого-економічного розвитку туристичної та пов'язаної з нею рекреаційної та інших соціально-економічних сфер національної економіки (наприклад, у роботах В. М. Кислового та Г. М. Шевченко [15; 16; 36]), мають прикладне значення передусім в межах відновлення курортних приморських територій України [21], в призмі досягнення Цілей сталого розвитку [35; 38], з урахуванням контексту менеджменту змін і управління економіко-екологічними конфліктами [8; 14; 22; 24; 34]. Фінансово-інвестиційні релевантні питання відображені зокрема в роботах М. М. Петрушенка та ін. [23; 25; 37]. Водночас фінансово-економічні аспекти розвитку інноваційних напрямів, таких як блакитний туризм, потребують привернення додаткової уваги з боку вітчизняних дослідників, із широким залученням закордонного досвіду [5; 7; 13; 18; 20]. Зокрема, йдеться про рекомендації: А. Джованні (A. Giovanni) та ін. [7] щодо блакитного фінансування та його ролі в просуванні сталого морського туризму; Дж. Метью (J. Mathew) та К. Робертсон (C. Robertson) [20] щодо внеску блакитних облигацій в еколого-соціальний вплив на сектори морської економіки; П. Босманса (P. Vosmans) і Ф. де Маріза (F. de Mariz) [5] щодо вирішення за допомогою блакитних облигацій проблем недофінансування проєктів розвитку сталого туризму та рибальства, управління відходами та інших секторів блакитної економіки в умовах зміни клімату та інших глобальних викликів. В умовах воєнного періоду та в перспективі повного відновлення України особливої ваги набуває обґрунтування ролі блакитних облигацій як в забез-

печенні реконструкції приморських рекреаційно-курортних територій, так і у формуванні підґрунтя для розбудови блакитного туризму та інших секторів блакитної економіки.

Мета статті полягає в обґрунтуванні та розробці пропозицій щодо «блакитного» фінансування туризму та інших прямо чи опосередковано пов'язаних із ним секторів економіки приморських територій України. Основні завдання дослідження полягають у такому: розкрити сутність і особливості «блакитних» облигацій як інструменту фінансування в межах відновлення та подальшого розвитку туризму та інших секторів блакитної економіки; розробити пропозиції фінансовим інституціям в Україні щодо «блакитного» фінансування цих секторів.

Матеріали і методи. В роботі використані матеріали нормативних і законодавчих документів України, що висвітлюють, з одного боку, питання стратегічного розвитку туризму та інших секторів економіки морських і приморських територій, а з іншого — фінансово-економічного забезпечення відновлення та розвитку цих територій, із урахуванням впливу російської війни на українську економіку. Також особливу увагу звернено на матеріали міжнародних документів, релевантних цим питанням: зокрема, концептуальні положення запровадження та розвитку ринку зелених облигацій в Україні, Принципи зелених облигацій і позик, підходи Світового Банку та Фінансової ініціативи ЮНЕП щодо підтримання розвитку блакитної економіки тощо.

Методологію дослідження складають: метод порівняльного аналізу (при визначенні переваг блакитних облигацій як інструменту фінансування в межах відновлення та розвитку секторів блакитної економіки), доповнений тематичним аналізом світового досвіду впровадження цього інструменту, зокрема при зіставленні сфери блакитного фінансування та сфери застосування принципів зелених облигацій; аналізу та синтезу і логічного узагальнення результатів — при формулюванні та описі пропозицій щодо блакитного фінансування відновлення природного середовища і розвитку туризму та інших секторів економіки приморських територій в Україні.

Виклад основного матеріалу. З погляду економіко-екологічного відновлення та сталого розвитку приморського та морського сталого (блакитного) туризму, портів і морського транспорту та інших секторів блакитної економіки поширеними та дієвими є такі інноваційні фінансові інструменти як «блакитні облигації» ('blue bond') та «блакитні позики» ('blue loan'), що й становлять наразі основу «блакитного фінансування» [33]. Ці інструменти спрямовують кошти виключно на проєкти, сприятливі для приморських екосистем і морського природного середовища та захист критично важливих ресурсів чистої води. Загалом, ринок став свідком експоненціального зростання сталого фінансування та появи різноманітних інструментів, заснованих

на екологічному та / чи соціальному використанні доходів або цілях сталого розвитку. В цьому контексті на міжнародному рівні було запроваджено декілька принципів прозорості та чесності, зокрема Принципи зелених облігацій (GBP), якими керує Міжнародна асоціація ринків капіталу (ICMA), і Принципи зелених позик (GLP), опубліковані Асоціацією ринку позик (LMA). Ці принципи надають приклади того, що являє собою екологічно прийнятне використання надходжень, і сприяють розвитку надійних екологічних облігацій і екологічних позик.

«Блакитні» облігації є відносно новим типом облігацій сталого розвитку, які фінансують проекти, пов'язані зі збереженням (при)морських екосистем, які зокрема виконують функцію туристично-рекреаційного середовища. Як і «зелені» облігації, блакитні облігації діють так само, як і будь-який інший борговий інструмент, надаючи капітал емітентам, які повертають борг з відсотками протягом певного часу. Основна відмінність полягає в тому, що блакитні облігації спрямовують кошти на (при)морські проекти [3]. Перша емісія блакитних облігацій відбулася в жовтні 2018 року в Республіці Сейшельські Острови, коли Світовий банк посприяв стабілізації кредитного рейтингу цієї країни та інвестував в її морську економіку, погасивши невелику частину її боргу в обмін на захист моря. Саме факт посилення економічною складовою екологічно-спрямованого боргового інструменту призвів до появи блакитних облігацій; і ця їхня властивість сприятиме в майбутньому їх поширенню як окремих від зелених облігацій [32].

Керівний документ із блакитного фінансування IFC [11] має на меті надати перелік прийнятного

використання надходжень для підтримки приватних інвестицій відповідно до Принципів зелених облігацій і Принципів зелених позик і сприяє досягненню ЦСР, передусім Цілі 6 «Забезпечення доступності та сталого управління водою та санітарія для всіх» і Цілі 14 «Збереження та раціональне використання океанів, морів і морських ресурсів для сталого розвитку», а також Цілей 2, 12, 13, 15.

Блакитні облігації та блакитні позики мають відповідати Принципам зелених облігацій і, відповідно, Принципам зелених позик. Щоб дотримуватися цих принципів, емітент зелених облігацій або позичальник зелених позик із «блакитним компонентом» (табл. 1) має підготувати структуру, яка чітко розмежовує зелену та блакитну діяльність для використання надходжень.

В документі Фінансової ініціативи ЮНЕП (міжнародного партнерства між ООН і фінансовим сектором) [29] наведено огляд заходів, які рекомендовано виключити з фінансування в умовах сталої блакитної економіки, щоб уникнути збитків громадам і морському середовищу в усіх її секторах, а саме:

- прибережний і морський туризм;
- стійкість узбережжя: інфраструктура та рішення, засновані на природі;
- порти;
- морські перевезення;
- морепродукти (кустарне рибальство та аквакультура);
- морська відновлювана енергетика;
- запобігання утворенню та управління відходами.

Згідно з розширеним варіантом таблиці 1 [10], надходження від блакитного компоненту зелених

Таблиця 1

Зіставлення сфери «блакитного» фінансування, зокрема сектору сталого (при)морського (блакитного) туризму та сфери застосування принципів зелених облігацій і позик

Сфера застосування принципів зелених облігацій і позик	Запобігання і контроль забруднення	Охорона природних ресурсів	Біорізноманіття	Зміна клімату: пом'якшення	Зміна клімату: адаптація
Сфера «блакитного» фінансування					
Водопостачання та водовідведення	■	■	■	■	■
Продукти, безпечні для води та океану	■				
Нешкідливі хімікати для морів і поводження з пластиком	■				
Стійкі сектори судноплавства та портової логістики	■	■	■	■	■
Промислове і кустарне рибальство, аквакультура	■	■		■	■
Відновлення морських екосистем	■	■	■	■	■
Стійкі послуги морського і прибережного туризму		■	■		
Офшорне виробництво відновлюваної енергії		■	■	■	

* Чим темніша комірка — тим «блакитнішою» є відповідність сфери фінансування та принципів зелених облігацій.

Джерело: [10]

облігацій або позик можуть бути спрямовані на фінансування / рефінансування таких заходів щодо відновлення морських екосистем і стійких туристичних послуг:

- відновлення морської екосистеми;
- інвестиції у збереження, покращення та відновлення морських і прибережних екосистем, включаючи підтримку інноваційних структур управління, придатних для приватних і державних інвестицій;
- інвестиції в розробку продуктів страхування критично важливих водних екосистем, зокрема водно-болотних угідь;
- інвестиції в інформаційні системи, технології та інструменти, що використовуються для вимірювання, відстеження та звітування про фізичні та хімічні показники об'єктів водних екосистем;
- стійкі туристичні послуги;
- ліцензування та сертифікація (наприклад, туризм із прийнятою сертифікацією, що включає захист океану та управління водними ресурсами в рамках критеріїв аудиту, офіційно ліцензований відповідно до міжнародного законодавства. Це включає, але не обмежується, сертифікацію Preferred-by-Nature [27], критеріями Глобальної ради сталого туризму (Global Sustainable Tourism Council — GSTC) для готелів і туроператорів, — для сталого туризму поблизу морських заповідних зон, в межах менше ніж за 20 кілометрів від морських охоронюваних територій і міжнародно визнаних територій (КВА — ключові території біорізноманіття; ІВА — важливі території для птахів і біорізноманіття; водно-болотні угіддя, визначені як такі, що мають міжнародне значення відповідно до Рамсарської конвенції, також відомої як міжурядова екологічна угода «Конвенція про водно-болотні угіддя»), з інклюзивними елементами засобів до існування та можливостями для бізнесу (курорти, готелі, оператори човнів, вітрильні школи, центри дайвінгу);
- природні прісноводні та морські центри для відвідувачів, що демонструють навколишнє середовище та поширюють дослідження та знання про озера, водно-болотні угіддя та інші водні екосистеми.

Наведені вище результати аналізу тенденцій розвитку ринку «блакитного» фінансування та зокрема блакитних облігацій складають певне підґрунтя для наступних пропозицій щодо відновлення та розвитку блакитного туризму (в більш широкому розумінні — «блакитних» проектів відновлення приморських територій як стійких туристичних дестинацій) та інших пов'язаних із ним секторів блакитної економіки в Україні (в адекватних сталому розвитку безпекових умовах):

1. При обґрунтуванні фінансування «блакитних» проектів доцільним є використання Керівного документа із блакитного фінансування IFC Guidelines for blue finance [11] або його еквівалента. У випадках, коли виникають складності під час прямого

застосування документа, рекомендується залучати незалежних експертів із міжнародною кваліфікацією в галузі сталого блакитного туризму, а також із питань управління природними, зокрема водними ресурсами. З метою дотримання Принципів «зелених» облігацій і Принципів «зелених» позик, емітент чи позичальник «блакитних» облігацій / «зелених» позик із «блакитним» компонентом повинен розробити в рамках своєї системи управління критерії оцінки та вибору діяльності та активів, пов'язаних із блакитним зростанням. Потім він має детально розробити процедуру, яким чином слід керуватися надходженнями відповідно до вказаних принципів. На наступному етапі емітент / позичальник має докласти зусиль, щоб зібрати дані для використання надходжень у звіті про розподіл коштів і для звітності про вплив, а також запровадити відповідні показники, включені в Посібник ІСМА для звітування про вплив (Handbook 'Harmonized Framework for Impact Reporting') [12].

2. Поряд із ініціюванням фінансування не менш важливим є застереження щодо його недопущення, за окремими секторами блакитної економіки та критеріями оцінювання проектів в сфері управління природними активами [29]. В секторі прибережного і морського туризму не слід фінансувати:

- за критерієм фізичного впливу на середовище проживання;
- будь-які розробки в межах охоронюваних територій, критичних середовищ існування або територій, що надають життєво важливі екосистемні послуги. Не слід фінансувати компанії круїзних суден без наявних планів зменшення ризиків для діяльності в критичних середовищах існування чи охоронюваних територіях, включаючи відповідні заходи адаптації, зниження швидкості та уникнення мігруючих видів;
- туристичні проекти, які не були розроблені за погодженням з місцевими громадами та екологічними групами;
- за критерієм інвазивних видів — компанії круїзних суден, які не працюють активно над обмеженням кількості організмів у своїх баластних водах або належними методами утилізації відповідно до конвенції ІМО щодо управління баластними водами;
- за критерієм викидів парникових газів;
- круїзні компанії без реалізованого плану переходу від мазуту;
- забудовників, які не використовують передову практику для скорочення викидів під час будівництва;
- за критерієм фізичного впливу на тваринний світ — компанії з деструктивною практикою взаємодії з дикою природою (наприклад, використання дикої природи для комерційних розваг);
- за критерієм забруднення — круїзні лайнери з профілями викидів, які не відповідають правилам ІМО;

- за критерієм соціальних наслідків розвитку:
- будь-які розробки, пов'язані із захопленням землі;
- будь-які розробки, пов'язані з примусовим переселенням місцевих громад;
- за критерієм робочої сили:
- розробників, які будь-яким чином залучені до примусової праці;
- розробників, які не платять працівникам і підрядникам прожитковий мінімум, відповідний місцевим умовам, згідно з галузевими критеріями.

Аналогічно, в секторі стійкості узбережжя / блакитно-зеленої інфраструктури та природоорієнтованих рішень (передусім у межах охоронюваних і оздоровчо-рекреаційних територій) не слід фінансувати:

- за критерієм планування інфраструктури та розташування — сіру інфраструктуру в охоронюваних територіях або територіях високої природоохоронної цінності через пов'язану з цим втрату біорізноманіття;
- за критерієм будівництва, експлуатації та обслуговування інфраструктури — забудовників без практики скорочення викидів парникових газів;
- за критерієм впливу на середовище проживання та дику природу:
- розробників інфраструктури без політики чи підходів щодо запобігання вимиванню хімічних забруднювачів у навколишнє середовище;
- розробки, де шкідливий вплив шуму, світла, вібрації та теплового забруднення не було певним чином пом'якшено або мінімізовано;
- за критерієм переміщення громади, втрати доступу та дискримінації:
- будь-який розвиток, якщо не було проведено попередню оцінку потенційного впливу на місцеві громади;
- розробки, що відбуваються в районах, які призведуть до деградації або знищення територій, що мають значне культурне значення, включаючи об'єкти культурної спадщини та об'єкти Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО;
- забудовників, які не встановили компенсаційні схеми, узгоджені з постраждалими громадами, за переміщення та втрату доступу в результаті розвитку інфраструктури;
- за критерієм робочої сили:
- розробників, які використовують дискримінаційну практику найму за будь-якою ознакою, включаючи стать, релігію, етнічну приналежність або статус меншини;
- розробників, які не забезпечують безпечне робоче середовище;
- забудовників, які не платять працівникам і підрядникам прожитковий мінімум, відповідний місцевим умовам.

3. За відсутності наразі національних стандартів у сфері зелених / блакитних облігацій — використовувати регламент / стандарти ЄС щодо «Європейських зелених облігацій» [30], у довгостроковій

перспективі — в повному обсязі, в короткостроковій перспективі — зі змінами [39]. При цьому обов'язковим є узгодження стандартів із Таксономією ЄС, зокрема з тими цілями, що прямо / опосередковано пов'язані з (при)морськими екосистемами та стійкою діяльністю в секторах блакитної економіки; а також зі стандартами щодо сталих облігацій. Окрім того, важливою є процедура системної перевірки використання надходжень саме за «блакитним» призначенням: відновлення морських і прибережних екосистем; побудова блакитно-зеленої інфраструктури; соціально-економічний розвиток громад тощо.

4. Доповнити Концепцію запровадження та розвитку ринку зелених облігацій в Україні положеннями щодо необхідності стимулювання розвитку ринку блакитних облігацій — як важливого фінансового інструменту відновлення приморських територій, а також прискорення блакитного зростання, зокрема сектору блакитного туризму в країні. Також доцільно доповнити термінологію, використану в Концепції, а саме терміном «блакитна облігація» з її співвідношенням із термінами «облігація стійкого розвитку» та «зелена облігація»: блакитні облігації мають розглядатися як стійкі облігації, що враховують поряд із екологічним також економічну та соціальну складові, в призмі розвитку блакитного туризму та інших сталих економічних секторів, відновлення та розвитку морських / приморських екосистем і прибережних територіальних громад.

5. Доповнити пропозиції щодо розробки та впровадження національної «зеленої» таксономії з метою спрощення поширення та забезпечення прозорості інформації серед потенційних інвесторів, зменшуючи ризики «грінвошингу» / «блувошингу» [6; 17] також «блакитною» таксономією, з урахуванням (поряд із уніфікованими складовими зеленої / блакитної таксономії) як секторального та міжсекторального рівнів блакитної економіки, так і критеріїв, відповідно до специфіки «блакитних» проєктів.

6. Долучення України до активної підтримки Світовим банком цілісного підходу до блакитної економіки в межах прибережних і морських територій країни [19]. Зокрема, запровадження сумісних зусиль разом із керівництвом Світового банку щодо забезпечення використання діагностики блакитної економіки для надання інформації щодо ключових даних і фінансової стратегії в сферах стійкого туризму та управління природними активами рекреаційного середовища. Також доцільним є забезпечення міжсекторальної узгодженості в прибережних і морських районах, щоб допомогти інвесторам максимізувати потенціал відновного та інклюзивного розвитку блакитної економіки, враховуючи відповідні конфліктні ситуації та компроміси. Глобальна практика має гарантувати на національному та місцевому рівнях, що «блакитні» проєкти розроблені та впроваджені відповідно до прогресивних рекомендацій щодо фінансування стійкої блакитної економіки.

За підтримки Світового банку та інших провідних міжнародних фінансових інституцій уряд країни має більш ефективно співпрацювати з партнерами, залученими в простір блакитної економіки, щоб допомогти колективно визначити та усунути політичні та інституційні прогалини, що наразі гальмують блакитне зростання, шляхом ефективного партнерства з регіональними організаціями, багатосторонніми банками розвитку та двосторонніми агентствами. Відповідна реформа політики є особливо важливою для секторів блакитної економіки, що порівняно з блакитним туризмом наразі майже не розвиваються в Україні, проте мають значний потенціал розвитку в умовах повоєнного відновлення (наприклад, офшорна відновлювана енергетика та глибоководний видобуток корисних копалин) і нових технологій у просторі блакитної економіки, зокрема біотехнологій і робототехніки.

7. Обґрунтування вибору та пріоритетності фінансування «блакитних» проєктів має орієнтуватися на можливість застосування широкого спектру фінансових інструментів, а також залучення широкого кола фінансових установ і посередників. Досвід кращих практик, зокрема в сфері блакитного туризму свідчить, що фінансування сталої блакитної економіки здійснюється за допомогою різноманітних інструментів. Відповідно, вказівки щодо прямого фінансування проєктів повинні бути достатньо гнучкими, щоб врахувати всю різноманітність фінансових інструментів, а також діапазон можливих постачальників капіталу. Також має бути врахований широкий перелік регіональних умов і міжсекторальної взаємодії [31].

Залучені фінансові установи та інші стейкхолдери можуть запропонувати цінний досвід і дані щодо стану ринку блакитної економіки та свого розуміння його ризиків і тенденцій, зокрема в сфері блакитного туризму як джерела добробуту приморських територіальних громад. Тому доцільним є забезпечення комплексного сприйняття ролі фінансових установ від початку їх залучення до політики «блакитного» фінансування на загальнонаціональному, державному та місцевому рівнях.

8. Ключові показники ефективності (KPI) для вибраних видів діяльності, пов'язаних із блакитними облігаціями [2] можуть включати наступне:

- управління збереженням екосистем / територій (спрямоване на захист екосистем, середовища існування, біорізноманіття та видів, що знаходяться під загрозою зникнення, відновлення та створення нових робочих місць і засобів до існування);
- статус кожної території на основі її стану та функції екосистеми на кінець звітної періоду порівняно з початком проєктної діяльності;
- прибережна територія та / або морська зона, що контролюється безпосередньо на кінець звітної періоду;
- охоронювана територія суші та / або моря на кінець звітної періоду;

- повернення інвестицій у біорізноманіття;
- відсоток екологічно та біологічно важливих середовищ існування та видів у межах проєкту чи зони впливу на кінець звітної періоду;
- відновлення прибережених і морських екосистем:
- площа (га) або лінійна площа (км) і стан берегової лінії та/або прибережного середовища існування, відновлені за допомогою відповідних міжнародно прийнятих методів;
- фінансова вигода для людей, що виникає внаслідок надання / споживання екосистемних, зокрема рекреаційних послуг, пов'язаних із відновленим середовищем існування;
- берегова лінія відновлена протягом звітної періоду;
- кількість уникнення випадків браконьєрства та іншої небезпеки видам флори та фауни, що знаходяться під загрозою зникнення;
- пом'якшення клімату в прибережних екосистемах (включаючи відновлювані джерела енергії та заходи з енергоефективності):
- скорочено CO₂ т /рік протягом звітної періоду;
- річне виробництво відновлюваної енергії в МВт протягом звітної періоду;
- потужність збудованих або реконструйованих станцій відновлюваної енергетики в МВт протягом звітної періоду;
- енергоефективність: річна економія енергії в МВт протягом звітної періоду;
- створення робочих місць і засобів існування в прибережній зоні на основі сталого використання «блакитних» природних активів:
- кількість робочих місць на повний робочий день, створених за проєктною діяльністю на кінець звітної періоду;
- обсяг продукції, проданої під екологічним знаком або добровільним сертифікатом кодексу поведінки (аквакультура);
- кількість діб відвідування протягом звітної періоду (блакитний туризм);
- середній фінансовий дохід на одну добу відвідування протягом звітної періоду (блакитний туризм).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, в статті, по-перше, обґрунтовані підходи до активізації «блакитних» облігацій як інструменту фінансування в межах відновлення та подальшого сталого розвитку туризму та інших секторів блакитної економіки, зокрема на основі аналізу зіставлення сфери блакитного фінансування та сфери застосування принципів зелених облігацій і відповідно до Керівного документу із блакитного фінансування ІФС. По-друге, запропоновані певні положення щодо «блакитного» фінансування туризму та інших сталих секторів блакитної економіки в Україні, зокрема щодо: долучення України до активної підтримки Світовим банком цілісного підходу до блакитної економіки в прибережних і морських районах країни; орієнтування на можливості

застосування широкого спектру фінансових інструментів, а також залучення широкого кола фінансових установ і посередників при обґрунтуванні вибору та пріоритетності фінансування «блакитних» проєктів; використання ключових показників ефективності (КРІ) для розвитку блакитного туризму та інших сталих видів економічної діяльності, пов'язаних із блакитними облігаціями тощо.

Дослідження виконане в межах наукових тем: «Управління природними активами на засадах

блакитного зростання» (0122U000738), «Відновлення економіки курортів на основі природних лікувальних активів у воєнний і повоєнний періоди» (0125U000027). Подальші дослідження будуть спрямовані на формування системи фінансово-економічних та інших показників функціонування та розвитку блакитного туризму та пов'язаних із ним економічних галузей в Україні, що дозволить більш системно підійти до обґрунтування релевантних прикладних управлінських рішень.

Література

1. A sustainable ocean economy in 2030: Opportunities and challenges. *The Economist Group Limited*. 2020. URL: <https://www.investableoceans.com/blogs/library/a-sustainable-ocean-economy-in-2030-opportunities-and-challenges-1> (дата звернення: 25.12.2025).
2. Blue bonds: Financing resilience of coastal ecosystems. Key points for enhancing financing action. *IUCN*. 2019, March. URL: https://www.4climate.com/dev/wp-content/uploads/2019/04/Blue-Bonds_final.pdf (дата звернення: 25.12.2025).
3. Blue bonds: the next wave of sustainable bonds. Morgan Stanley. *Institute for Sustainable Investing*. 2019. URL: https://www.morganstanley.com/content/dam/msdotcom/ideas/blue-bonds/2583076-FINAL-MS_GSF_Blue_Bonds.pdf (дата звернення: 25.12.2025).
4. Blue is the next green: Bonds financing water conservation projects are approaching a 'tipping point'. *Business Insider*. 2024, Feb 18. URL: <https://markets.businessinsider.com/news/bonds/bond-market-blue-bonds-water-conservation-funding-debt-environment-2024-2> (дата звернення: 25.12.2025).
5. Bosmans P., de Mariz F. The blue bond market: A catalyst for ocean and water financing. *Journal of Risk and Financial Management*. 2023. № 16(3), 184. <https://doi.org/10.3390/jrfm16030184>.
6. Developing a national green taxonomy. A World Bank Guide. 2020. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/953011593410423487/pdf/Developing-a-National-Green-Taxonomy-A-World-Bank-Guide.pdf> (дата звернення: 25.12.2025).
7. Giovanni A., Ikhwan K., Yudhanto W., et al. Navigating blue finance: opportunities and challenges for sustainable marine tourism in Indonesia. *Australian Journal of Maritime & Ocean Affairs*. 2025. 1–21. <https://doi.org/10.1080/18366503.2025.2587990>.
8. Gössling S., Hall C. M., Ekström F., et al. Transition management: a tool for implementing sustainable tourism scenarios? *Journal of Sustainable Tourism*. 2012. № 20(6). P. 899–916. <https://doi.org/10.1080/09669582.2012.699062>.
9. Green Bond Principles, with June 2022 Appendix 1. *ICMA*. 2021. URL: <https://www.icmagroup.org/assets/documents/Sustainable-finance/2022-updates/Green-Bond-Principles-June-2022-060623.pdf> (дата звернення: 25.12.2025).
10. Green project mapping. *ICMA*, June 2021. URL: <https://www.icmagroup.org/assets/documents/Sustainable-finance/2021-updates/Green-Project-Mapping-June-2021-100621.pdf> (дата звернення: 25.12.2025).
11. Guidelines for blue finance. Guidance for financing the blue economy, building on the Green bond principles and the Green loan principles. *IFC*. 2022, January. URL: <https://www.ifc.org/en/insights-reports/2022/guidelines-for-blue-finance> (дата звернення: 25.12.2025).
12. Harmonized framework for impact reporting / Handbook. *ICMA*. 2019, June. URL: <https://www.icmagroup.org/assets/documents/Regulatory/Green-Bonds/June-2019/Handbook-Harmonized-Framework-for-Impact-Reporting-WEB-100619.pdf> (дата звернення: 25.12.2025).
13. Jadhav H., Maind S. N., et al. Green investment and fintech: Financing the blue economy. In: Sharma, V., Singh, T., de Bem Machado, A., Rupeika-Apoga, R. (eds) *FinTech for sustainable finance and a well-blue economy*. World Sustainability Series, 2025. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-92390-6_5.
14. Jamal T. B., Stein S. M., Harper T. L. Beyond Labels: Pragmatic Planning in Multistakeholder Tourism-Environmental Conflicts. *Journal of Planning Education and Research*. 2002. № 22(2). P. 164–177. <https://doi.org/10.1177/0739456X02238445>.
15. Кислий В. М., Шевченко Г. М. Аналіз передумов формування ринку рекреаційних послуг в Україні. *Механізм регулювання економіки*. 2007. № 2. С. 27–36. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/3127> (дата звернення: 25.12.2025).
16. Кислий В. М., Шевченко Г. М. Роль та місце природно-рекреаційної сфери в системі територіально-економічних відносин. *Екологічний менеджмент у загальній системі управління: тези VII щоріч. всеукр. наук. конф., Суми : СумДУ, 2007. С. 31–34. URL: http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/7894* (дата звернення: 25.12.2025).

17. Кращі практики «зеленого» фінансування та повоєнного «зеленого» відновлення: можливості для України / ГО «ДІКСІ ГРУП»; Міжнародний фонд Відродження. Квартальний звіт № 6. 2023. URL: https://dixigroup.org/wp-content/uploads/2023/08/debt4climate_q2_2023_dixi-group.pdf (дата звернення: 25.12.2025).
18. Kuruppu G. N., Dushyantha N., Weerakoon P., et al. Impacts of coastal and marine pollution on the blue economy. In *Coastal and Marine Pollution* (eds M. Vithanage, et al.), 2025. DOI: <https://doi.org/10.1002/97811394237029.ch23>
19. Making waves: World Bank support for the blue economy, 2012–23. An independent evaluation. *IEG World Bank Group*. 2024. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099431408192429035/pdf/SECBO5198bcbc508d1af0b11e4bead5702b.pdf> (дата звернення: 25.12.2025).
20. Mathew J., Robertson C. Shades of blue in financing: transforming the ocean economy with blue bonds. *Journal of Investment Compliance*. 2021. № 22(3). P. 243–247. DOI: <https://doi.org/10.1108/JOIC-04-2021-0020>
21. Panchenko T. Territory planning and tourism development in the coastal zone of Ukraine. *Transfer of Innovative Technologies*. 2019. № 2(1). P. 15–25. DOI: <https://doi.org/10.31493/tit1921.0101>
22. Петрушенко М. М. Економічні «ігри проти природи»: модель прийняття рішень у сфері управління екологічними конфліктами. *Бізнес Інформ*. 2012. № 4. С. 130–132. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2012-4_0-pages-130_132.pdf (дата звернення: 25.12.2025).
23. Petrushenko M., Grunwaldt C. The participative budget of making a city sustainable: Quintuple helix approach. *E3S Web of Conferences*. 2021. Vol. 280. 04002. DOI: <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202128004002>
24. Петрушенко М. М. Необхідність та особливості застосування теорії ігор при моделюванні природно-ресурсних конфліктів. *Вісник СумД У. Серія Економіка*. 2011. № 3. С. 42–48. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/23223> (дата звернення: 25.12.2025).
25. Petrushenko M. M., Shevchenko H. M., et al. The forming of industrial and national natural parks networks in Ukraine based on the principles for responsible investment. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2019. № 31(4). P. 221–229. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptr.v4i31.190880>
26. Потенціал ринку «зелених» облігацій в Україні оцінюють в 36 млрд. дол. 2021, 26.01. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3178048-potencial-rinku-zelenih-obligacij-v-ukraini-ocinuut-v-36-milardiv.html> (дата звернення: 25.12.2025).
27. Preferred by Nature Certification. URL: <https://www.preferredbynature.org/certification/preferred-by-nature-certification> (дата звернення: 25.12.2025).
28. Про схвалення Концепції запровадження та розвитку ринку зелених облігацій в Україні. Розпорядження КМУ від 23.02.2022 № 175-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/175-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 25.12.2025).
29. Recommended exclusions for sustainable blue economy financing. *UNEP FI*. 2021, June. URL: <https://www.unepfi.org/publications/turning-the-tide-recommended-exclusions/> (дата звернення: 25.12.2025).
30. Regulation (EU) 2023/2631 of the European Parliament and of the Council of 22 November 2023. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=OJ:L_202302631 (дата звернення: 25.12.2025).
31. Rising tide: Mapping Ocean finance for a new decade. *UNEP FI*. 2021. URL: <https://www.unepfi.org/publications/rising-tide/> (дата звернення: 25.12.2025).
32. Sovereign blue bond issuance: Frequently asked questions. *The World Bank*. 2019, October 29. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2018/10/29/sovereign-blue-bond-issuance-frequently-asked-questions> (дата звернення: 25.12.2025).
33. Sustainable blue finance. URL: <https://www.unepfi.org/blue-finance/> (дата звернення: 25.12.2025).
34. Shevchenko H., Petrushenko M. Managing change in nature-based tourism: A decision-making model using linear programming. *Problems and Perspectives in Management*. 2022. № 20(2). С. 199–219. DOI: [http://dx.doi.org/10.21511/ppm.20\(2\).2022.17](http://dx.doi.org/10.21511/ppm.20(2).2022.17)
35. Shevchenko H., Petrushenko M. Rural tourism within the sustainable development goals: the case of Ukraine. *SHS Web Conferences*. 2021. Vol. 95. 01004. DOI: <https://doi.org/10.1051/shsconf/20219501004>.
36. Шевченко Г. М. *Прогнозування розвитку рекреації в Україні: соціально-економічний екілібріум*. Суми : Університетська книга, 2017. 336 с.
37. Shevchenko H. M. Regulatory policy and optimization of investment resource allocation in model of functioning recreation industry. *Baltic Journal of Economic Science*. 2017. № 3(1). P. 109–115. <http://dx.doi.org/10.30525/2256-0742/2017-3-1-109-115>
38. Scheyvens R., Cheer J. M. Tourism, the SDGs and partnerships. *Journal of Sustainable Tourism*. 2022. № 30(10). P. 2271–2281. DOI: <https://doi.org/10.1080/09669582.2021.1982953>
39. Chen L. Supporting green bond development for Ukraine. *UNDP*. 2022, 02 Oct. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/supporting-green-bond-development-ukraine-report> (дата звернення: 25.12.2025).

References

1. A sustainable ocean economy in 2030: Opportunities and challenges. (2020). *The Economist Group Limited*. Retrieved from <https://www.investableoceans.com/blogs/library/a-sustainable-ocean-economy-in-2030-opportunities-and-challenges-1>.

2. Blue bonds: Financing resilience of coastal ecosystems. (2019, March). Key points for enhancing financing action. IUCN. Retrieved from https://www.4climate.com/dev/wp-content/uploads/2019/04/Blue-Bonds_final.pdf.
3. Blue bonds: the next wave of sustainable bonds. (2019). Morgan Stanley. *Institute for Sustainable Investing*. Retrieved from https://www.morganstanley.com/content/dam/msdotcom/ideas/blue-bonds/2583076-FINAL-MS_GSF_Blue_Bonds.pdf.
4. Blue is the next green: Bonds financing water conservation projects are approaching a ‘tipping point’. (2024, Feb 18). *Business Insider*. Retrieved from <https://markets.businessinsider.com/news/bonds/bond-market-blue-bonds-water-conservation-funding-debt-environment-2024-2>.
5. Bosmans, P., & de Mariz, F. (2023). The blue bond market: A catalyst for ocean and water financing. *Journal of Risk and Financial Management*, 16(3), 184. <https://doi.org/10.3390/jrfm16030184>.
6. Developing a national green taxonomy. (2020). A World Bank Guide. Retrieved from <https://documents1.worldbank.org/curated/en/953011593410423487/pdf/Developing-a-National-Green-Taxonomy-A-World-Bank-Guide.pdf>.
7. Giovanni, A., Ikhwan, K., Yudhanto, W., et al. (2025). Navigating blue finance: opportunities and challenges for sustainable marine tourism in Indonesia. *Australian Journal of Maritime & Ocean Affairs*, 1–21. <https://doi.org/10.1080/18366503.2025.2587990>.
8. Gössling, S., Hall, C. M., Ekström, F., et al. (2012). Transition management: a tool for implementing sustainable tourism scenarios? *Journal of Sustainable Tourism*, 20(6), 899–916. <https://doi.org/10.1080/09669582.2012.699062>.
9. Green Bond Principles, with June 2022 Appendix 1. (2021). ICMA. Retrieved from <https://www.icmagroup.org/assets/documents/Sustainable-finance/2022-updates/Green-Bond-Principles-June-2022-060623.pdf>.
10. Green project mapping. (2021, June). ICMA. Retrieved from <https://www.icmagroup.org/assets/documents/Sustainable-finance/2021-updates/Green-Project-Mapping-June-2021-100621.pdf>.
11. Guidelines for blue finance. Guidance for financing the blue economy, building on the Green bond principles and the Green loan principles. (2022, January). IFC. Retrieved from <https://www.ifc.org/en/insights-reports/2022/guidelines-for-blue-finance>.
12. Harmonized framework for impact reporting / Handbook. (2019, June). ICMA. Retrieved from <https://www.icmagroup.org/assets/documents/Regulatory/Green-Bonds/June-2019/Handbook-Harmonized-Framework-for-Impact-Reporting-WEB-100619.pdf>.
13. Jadhav, H., Maind, S. N., et al. (2025). Green investment and fintech: Financing the blue economy. In: Sharma, V., et al. (eds) *FinTech for Sustainable Finance and a Well-Blue Economy*. World Sustainability Series. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-92390-6_5.
14. Jamal, T. B., Stein, S. M., & Harper, T. L. (2002). Beyond labels: Pragmatic planning in multistakeholder tourism-environmental conflicts. *Journal of Planning Education and Research*, 22(2), 164–177. <https://doi.org/10.1177/0739456X02238445>.
15. Kyslyi, V. M., Shevchenko, H. M. (2007). Analiz peredumov formunannya rynku rekreatsinykh posluh v Ukraini. *Mekhanizm rehuliuwanna ekonomiky*, 2, 27–36 [in Ukrainian]. Retrieved from <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/3127>.
16. Kyslyi, V. M., Shevchenko, H. M. (2007). Rol ta mistse pryrodno-rekreatsiinoi sfery v systemi terytorialno-ekonomichnykh vidnosyn. *Ekolohichni menedzhment u zahalnyi systemi upravlinnia*. Sumy: SumDU, 31–34 [in Ukrainian]. Retrieved from <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/7894>.
17. Krashchi praktyky “zelenoho” finansuvannya ta povoiennoho “zelenoho” vidnovlennia: mozhlyvosti dlia Ukrainy. (2023). HO “DIKSI HRUP”; Mizhnarodnyi fond Vidrozhennia. *Kvartalnyi zvit № 6* [in Ukrainian]. Retrieved from https://dixigroup.org/wp-content/uploads/2023/08/debt4climate_q2_2023_dixi-group.pdf.
18. Kuruppu, G. N., Dushyantha, N., Weerakoon, P., et al. (2025). Impacts of coastal and marine pollution on the blue economy. In *Coastal and Marine Pollution* (eds M. Vithanage, et al.). <https://doi.org/10.1002/9781394237029.ch23>.
19. Making waves: World Bank support for the blue economy, 2012–23. An independent evaluation. (2024). *IEG World Bank Group*. Retrieved from <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099431408192429035/pdf/SECBOS198bcb-508d1af0b11e4bead5702b.pdf>.
20. Mathew, J., & Robertson, C. (2021). Shades of blue in financing: transforming the ocean economy with blue bonds. *Journal of Investment Compliance*, 22(3), 243–247. <https://doi.org/10.1108/JOIC-04-2021-0020>.
21. Panchenko, T. (2019). Territory planning and tourism development in the coastal zone of Ukraine. *Transfer of Innovative Technologies*, 2(1), 15–25. <https://doi.org/10.31493/tit1921.0101>.
22. Petruschenko, M. M. (2012). Ekonomichni “ihry proty pryrody”: model pryiniattia rishen u sferi upravlinnia ekolohichnykh konfliktamy. *Business Inform*, 4, 130–132 [in Ukrainian]. Retrieved from https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2012-4_0-pages-130_132.pdf.
23. Petruschenko, M., & Grunwaldt, C. (2021). The participative budget of making a city sustainable: Quintuple helix approach. *E3S Web of Conferences*, 280, 04002. <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202128004002>.
24. Petruschenko, M. M. (2011). Neobkhidnist i osoblyvosti zastosuvannya teorii ihor pry modelyuvanni pryrodno-resursnykh konfliktiv. *Vistnyk SumD U. Serija Ekonomika*, 3, 42–48 [in Ukrainian]. Retrieved from <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/23223>.

25. Petrusenko, M. M., Shevchenko, H. M., et al. (2019). The forming of industrial and national natural parks networks in Ukraine based on the principles for responsible investment. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, 31(4), 221–229. <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v4i31.190880>.
26. Potentsial rynku “zelenykh” oblihotsii v Ukraini otsiniuiut v 36 mlrd dol. (2021, 26 January). *Ukrinform* [in Ukrainian]. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3178048-potencial-ryнку-zelenih-obligacij-v-ukraini-ocinuut-v-36-milardiv.html>.
27. Preferred by Nature Certification. (n.d.) Retrieved from <https://www.preferredbynature.org/certification/preferred-by-nature-certification>.
28. Pro skhvalennia Kontseptsii zaprovadzhennia ta rozvytku rynku zelenykh oblihotsii v Ukraini. Rozporiadzhennia KMU vid 23.02.2022 № 175-p [in Ukrainian]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/175-2022-%D1%80#Text>.
29. Recommended exclusions for sustainable blue economy financing. (2021, June). *UNEP FI*. Retrieved from <https://www.unepfi.org/publications/turning-the-tide-recommended-exclusions/>.
30. Regulation (EU) 2023/2631 of the European Parliament and of the Council of 22 November 2023. Retrieved from https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=OJ:L_202302631.
31. Rising tide: Mapping Ocean finance for a new decade. (2021). *UNEP FI*. Retrieved from <https://www.unepfi.org/publications/rising-tide/>.
32. Sovereign blue bond issuance: Frequently asked questions. (2019, October 29). *The World Bank*. Retrieved from <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2018/10/29/sovereign-blue-bond-issuance-frequently-asked-questions>.
33. Sustainable blue finance. (n.d.). Retrieved from <https://www.unepfi.org/blue-finance/>.
34. Shevchenko, H., & Petrusenko, M. (2022). Managing change in nature-based tourism: A decision-making model using linear programming. *Problems and Perspectives in Management*, 20(2), 199–219. [http://dx.doi.org/10.21511/ppm.20\(2\).2022.17](http://dx.doi.org/10.21511/ppm.20(2).2022.17).
35. Shevchenko, H., & Petrusenko, M. (2021). Rural tourism within the sustainable development goals: the case of Ukraine. *SHS Web Conferences*, 95, 01004. <https://doi.org/10.1051/shsconf/20219501004>.
36. Shevchenko, H. M. (2017). Prohnozuvannia rozvytku rekreatsii v Ukraini: sotsialno-ekonomichniy ekvilibrium. Sumy: VTD “Universytetska knyha”, 336 p. [in Ukrainian].
37. Shevchenko, H. M. (2017). Regulatory policy and optimization of investment resource allocation in model of functioning recreation industry. *Baltic Journal of Economic Science*, 3(1), 109–115. <http://dx.doi.org/10.30525/2256-0742/2017-3-1-109-115>.
38. Scheyvens, R., & Cheer, J. M. (2022). Tourism, the SDGs and partnerships. *Journal of Sustainable Tourism*, 30(10), 2271–2281. <https://doi.org/10.1080/09669582.2021.1982953>.
39. Chen L. Supporting green bond development for Ukraine. (2022, 02 Oct.). *UNDP*. Retrieved from <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/supporting-green-bond-development-ukraine-report>.